कृष्ण आङ्गिरसः। इन्द्रः। जगती, १-३, १०-११ त्रिष्टुप्।

आ यात्विन्द्रः स्वपतिर्मदाय यो धर्मणा तूतुजानस्तुविष्मान्।
प्रत्वक्षाणो अति विश्वा सहांस्यपारेण महता वृष्ण्येन॥ १०.०४४.०१

यः। धर्मणा- धर्मेण। तूतुजानः- शीघ्रतरः। तुविष्मान्- प्रवृद्धः। सः। स्वपतिः- आत्मवान्। इन्द्रः- परमेश्वरः। विश्वा- सर्वाणि। सहांसि। अति- अतीत्य। अपारेण- अगाधया। महता- बृहत्या। वृष्ण्येन- वर्षणशक्त्या। प्रत्वक्षाणः- तीक्ष्णीकुर्वन्। आ यातु- आगच्छतु ॥१॥

सुष्ठामा रथः सुयमा हरी ते मिम्यक्ष वज्रो नृपते गभस्तौ।
शीभं राजन्सुपथा याह्यर्वाङ्वर्धाम ते पपुषो वृष्ण्यानि॥ १०.०४४.०२

नृपते- स्वामिन्। ते- तव। रथः- लक्ष्यप्रापकरंहणप्रतीकः। रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः। सुष्ठामा- शोभनावस्थानः। हरी- आकर्षणशक्तिप्रतीकाश्वौ। सुयमा- नियमयुक्तौ। गभस्तौ- भुजे। वज्रः। मिम्यक्ष- संहतो भवति। शीभम्- क्षिप्रम्। राजन्- स्वामिन्। सुपथा- शोभनमार्गेण। अर्वाङ्- अस्मदभिमुखम्। आ याहि- आगच्छ। पपुषः- रसानुभवयुक्तस्य। ते- तव। वृष्ण्यानि- वृष्टिशक्तीः। वर्धाम- वर्धयेम ॥२॥

एन्द्रवाहो नृपतिं वज्रबाहुमुग्रमुग्रासस्तविषास एनम्।
प्रत्वक्षसं वृषभं सत्यशुष्ममेमस्मत्रा सधमादो वहन्तु॥ १०.०४४.०३

नृपतिम्- राजानम्। वज्रबाहुम्- वज्रपाणिम्। उग्रम्- उद्गूर्णम्। प्रत्वक्षसम्- तनूकर्तारम्। वृषभम्- वर्षकम्। सत्यशुष्मम्- सत्यपराक्रमम्। एनम्- एतम्। तविषासः- प्रवृद्धाः। उग्रासः- उद्गूर्णाः। सधमादः- सह माद्यन्तः। इन्द्रवाहः- ईश्वरवाहकाः। अस्मत्रा- अस्मासु। आ वहन्तु- प्रापयन्तु ॥३॥

एवा पतिं द्रोणसाचं सचेतसमूर्जः स्कम्भं धरुण आ वृषायसे।
ओजः कृष्व सं गृभाय त्वे अप्यसो यथा केनिपानामिनो वृधे॥ १०.०४४.०४

Dr. Rangani

एव- इत्थम्। पतिम्- पालकम्। द्रोणसाचम्- प्रतीकं सेवमानम्। प्रतीकस्थमिति भावः। सचेतम्- सप्रज्ञम्। ऊर्जः स्कम्भम्- प्राणरोधकं सोमं रसम्। धरुणे- धारणायाम्। आ वृषायसे- आसिञ्चसि। अपि- अपि च। केनिपानाम्- मेधाविनाम्। केनिपशब्दो मेधाविनामसु पठितः। वृधे- वृद्ध्यै। इनः- स्वामी। यथा। असः- भवसि तथा। ओजः- बलम्। कृष्व- कुरु। त्वे- त्वयि। सं गृभाय- सङ्ग्रहणं कुरु ॥४॥

गमन्नस्मे वसून्या हि शंसिषं स्वाशिषं भरमा याहि सोमिनः।
त्वमीशिषे सास्मिन्ना सत्सि बर्हिष्यनाधृष्या तव पात्राणि धर्मणा॥ १०.०४४.०५

वसूनि- सम्पदः। अस्मे- अस्मभ्यम्। गमन्- आगच्छन्तु। शंसिषम्- स्तौमि। सोमिनः- रसनिष्पादकस्य। स्वाशिषम्- शोभनजीवनम्। भरम्- शोभनवाहकम्। आ याहि- आगच्छ। त्वम्। ईशिषे- ईशनाय भवसि। सः- तादृशस्त्वम्। बर्हिषि- दर्भासने चित्ताकाशे वा। सत्सि- उपविश। धर्मणा- स्वधर्मद्वारा। तव- भवतः। पात्राणि- प्रतीकभूतानि। अनाधृष्या- धर्षयितुमशक्यानि ॥५॥

पृथक्प्रायन्प्रथमा देवहूतयोऽकृण्वत श्रवस्यानि दुष्टरा।
न ये शेकुर्यज्ञियां नावमारुहमीर्मैव ते न्यविशन्त केपयः॥ १०.०४४.०६

देवहूतयः- देवाह्वानयुक्ताः द्योतनशक्तिप्रेरका इति भावः। प्रथमाः- मुख्याः। पृथक्। प्रायन्- प्रकर्षेण गच्छन्ति। दुष्टरा- दुस्तराणि। श्रवस्यानि- यशांसि। अकृण्वत- कुर्वन्ति। ये। यज्ञियाम्- दानाख्याम्। नावम्- नौकाम्। आरुहम्- आरोढुम्। न शेकुः- न शक्नुवन्ति। ते। केपयः- कुत्सितकर्माणः। ईर्मैव- ऋणे एव। न्यविशन्त- प्रविशन्ति ॥६॥

एवैवापागपरे सन्तु दूढ्योऽश्वा येषां दुर्युज आयुयुज्रे।
इत्था ये प्रागुपरे सन्ति दावने पुरूणि यत्र वयुनानि भोजना॥ १०.०४४.०७

एवैव- एवमेव। येषाम्। अश्वाः- प्राणाः। दुर्युजः- कुयोगाः। आयुयुज्रे- युज्यन्ते। दूढ्यः- दुर्बुद्धयः। अपरे- अन्ये। अपाक्- अपाचीना अधोगतयः। सन्तु- भवन्तु। ये। उपरे- यज्वानः।

Dr. Ranganji

प्राक्- मरणपूर्वमेव। दावने- दाने। सन्ति- भवन्ति। तेभ्यः। यत्र- यस्मिन् स्थाने। पुरूणि- प्रभूताः। वयुनानि- प्रज्ञामयाः। भोजना- भोगाः। इत्था- एवं सन्ति ॥७॥

गिरीँरज्रान्रेजमानाँ अधारयद्यौः क्रन्ददन्तरिक्षाणि कोपयत्।
समीचीने धिषणे वि ष्कभायति वृष्णः पीत्वा मद उक्थानि शंसति॥ १०.०४४.०८

अज्रान्- गतिशीलान्। गिरीन्- मेघान्। रेजमानान्- कम्पमानान्। अधारयत्- धरति। द्यौः। क्रन्दत्- इन्द्रमाह्वयन्ती क्रन्दति। अन्तरिक्षाणि। कोपयत्- सङ्क्षोभयति। समीचीने- सङ्गते। धिषणे- द्यावापृथिव्यौ। वि ष्कभायति- स्तभ्नाति। वृष्णः- रसान्। पीत्वा- अनुभूय। मदे- तद्धर्षे। उक्थानि- मन्त्रान्। शंसति- वदति ॥८॥

इमं बिभर्मि सुकृतं ते अङ्कुशं येनारुजासि मघवञ्छफारुजः।
अस्मिन्सु ते सवने अस्त्वोक्यं सुत इष्टौ मघवन्बोध्याभगः॥ १०.०४४.०९

मघवन्- इन्द्र। येन। शफारुजः- पीडाकरान्। आरुजासि- पीडयसि। ते- तव। सुकृतम्- सुष्ठु कृतम्। अङ्कुशम्। इमम्। बिभर्मि- धारयामि। ते- तव। अस्मिन्- एतस्मिन्। सवने- सम्भजने। ओक्यम्- सदनम्। अस्तु- भवतु। आभगः- आभजनीयः सन्। मघवन्- इन्द्र। सुते- रसनिष्पादके। इष्टौ- स्वाभीष्टे। बोधि- बुध्यस्व ॥९॥

गोभिष्टरेमामतिं दुरेवां यवेन क्षुधं पुरुहूत विश्वाम्।
वयं राजभिः प्रथमा धनान्यस्माकेन वृजनेना जयेम॥ १०.०४४.१०
बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चादुतोत्तरस्मादधरादघायोः।
इन्द्रः पुरस्तादुत मध्यतो नः सखा सखिभ्यो वरिवः कृणोतु॥ १०.०४४.११

पूर्वं व्याख्यातम् (१०.४२.१०,११) ॥१० ।११॥

Dr. Rangani